

Sokrates’de Doğurtucu/Aracılı İletişim Kuramı

Theory of Generative/Mediated Communication in Socrates

DOI: 10.5281/zenodo.11126735

Mehmet Şirin ÇAĞMAR¹

İletişim Sokrates’te diğer birçok düşünürden farklı olarak ayrı bir temele sahiptir. Onun böylesi ayrı bir temelde olmasını sağlayan şey iletişime felsefi bir esasa dayanan epistemik kaygılar yüklemesidir. Milattan önce dönemin İyonya’sında yaşamış olan Sokrates, iletişimin arka planı açısından kendisinden önce ve sonra yaşamış birçok düşünürden ayrı bir iletişim amaçsallığını inşa etmiştir. İletişim bilindiği gibi bireyler arasında belli bir ilişkisel bağı kuran şeydir. Toplumsal yaşamımızın temelini oluşturan bu şey esasında bireyler olarak duygularımızı, düşüncelerimizi ve fikirlerimizi birbirimizle aktarmamız veya paylaşmamızın olanağını sağlamaktadır. Bu, iletişimin her şeyden önce her ne kadar karşılıklı bir bilgi alışverişini sağlayan şey olduğu fikrine bizleri götürse de Sokrates için bu durum daha çok karşıdaki kişinin bir konu hakkındaki bilgisinin felsefi derinliğine ve kökenine göndermede bulunma metodudur. Bunu Platon’un doğrudan Sokrates’in tartışmalarını ele aldığı *Gorgias* adlı metninden örnek verirsek (Platon, 2011, s. 119-120):

Sokrates: O halde ciddi bir biçimde tartışalım.

Kallikles: Tabii ki.

Sokrates: Bu görüşte olduğuna göre şu soruma yanıt ver: Bilgi diye bir şey var mıdır?

Kallikles: Vardır.

Sokrates: Daha önce bir yanıtında bir çeşit cesaret olduğunu da söylemiştin, değil mi?

Kallikles: Evet, böyle söyledim.

Sokrates: Cesaret ve bilgi aynı şeyler olmadıklarından dolayı bunlardan ayrı şeyler olarak söz ettik, değil mi?

Kallikles: Peki.

Sokrates: Zevk ve bilgi aynı mı yoksa farklı şeyler mi?

¹Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Mantık Anabilim Dalı, mcagmar@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9962-5278.

Kallikles: En bilge insan! Sanırım ayırdılar.

Sokrates: Peki cesaret ve zevk de mi ayrı şeyler?

Kallikles: Tabii ki.

Sokrates: O zaman şimdi Akarnaili Kallikles’in hoş ve iyinin aynı ancak bilgi ve cesaretin ayrı şeyler olduğunu söylediğini aklımızdan çıkarmayalım.

Kallikles: Alopekeli Sokrates aynı görüşte değil galiba?

Sokrates: Evet aynı görüşte değil. Kallikles de kendi düşüncesini daha yakından incelerse aynı görüşte olmayacak. Sence mutluluk ve mutsuzluk karşıt şeyler değil mi?

Kallikles: Evet.

Böylesi bir felsefi soruşturma metodunu(karşılıklı tartışma) Sokrates’in tüm metinlerinde doğrudan görebiliriz. Onun tartışmalarında daima karşısında ya karşıt bir fikri sunan veya o konu hakkında yeterli bir bilgisi olmayan bir kişi bulunur. Sokrates bu kişi ile karşılıklı diyaloga dönüşen bir iletişim biçimi kurar. Bu iletişim sırasında tüm diyalog soru cevap diyebileceğimiz bir çerçevede yürür. Bunu “doğru” ve “temellendirilmesi” mümkün olan bilgiye ulaşmada bir metod olarak kullanan Sokrates konuşulan konuyu her şeyden önce geniş bir kavram tartışmasına dönüştürür. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi Sokrates belli bir iletişime girdiği kişide öncelikle diyaloglarının genel çerçevesini oluşturan konunun epistemik temellerini sorgulatmayı başlatan bir çabaya girer. Daha sonra ise bu çerçeveyi oluşturan kavramların/konuların ilişkili bulunduğu temel unsurları açıklığa kavuşturmaya çalışır. Esasında tüm bunlarla Sokrates nihayetinde iletişimin karşılıklı diyalogla ilerlemesini sağlayarak bizlerdeki mevcut bilginin felsefi temellendirmesine dair göndermede bulunmaktadır.

Sokrates bu temellendirme esnasında bilginin kökeninin ne olduğuna dair vermiş olduğu cevaplar ile bu konudaki klasik anlamdaki görüşlerden ayrılır. Mevcut anlayışlara göre insanlar kendi aralarında belli bir iletişim kurarak epistemik bir alışverişte bulunurlar. Bu alışveriş her şeyden önce kurulan her iletişim sayesinde çoğu zaman yeni bilgileri ortaya çıkarması olmuştur. Sokrates’i bu noktada ayırdığı şey onun özellikle belli bu iletişim sonucunda elde ettiğimiz tüm bilgilerin bizlerde daha önce zihnimize zaten var olduğunu açığa çıkarması olmuştur. Onun köleye bir geometri sorusunu çözdüren örneğini hatırlarsak (Platon, 2011, s. 178-180):

Sokrates: Çocuğum, karenin şunun gibi bir şekil olduğunu biliyorsun değil mi?

(Sokrates ayaklarının önüne toprağa şekiller çizmeye başlar. ABCD karesini işaret etmektedir.)

Köle: Evet

Sokrates: Onun hepsi de birbirine eşit olan dört kenarı vardır değil mi?

Köle: Evet

Sokrates: Onun ortasından geçen bu çizgiler de birbirine eşittir, değil mi?

Köle: Evet

Sokrates: Böyle bir şekil daha büyük ya da daha küçük olamaz mı?

Köle: Olur tabi

Sokrates: Şimdi bu kenar iki ayak uzunluğunda ve bu kenar da aynı olsa bütün kaç ayak olacaktır? Şöyle düşün. O bu doğrultuda iki ayak ve diğerinde yalnızca bir ayak uzunluğunda olsaydı, alan bir kere iki ayak olmayacak mıydı?

Köle: Evet

Sokrates: Ancak o, bu doğrultuda da iki ayak olduğuna göre alan iki kere iki ayak değil midir?

Köle: Evet

Sokrates: Ve iki kere iki kaç ayak eder? Bunu hesap et ve bana söyle.

Köle: Dört

Sokrates: Şimdi buna benzer olan, yani bütün kenarlar bunun gibi birbirine eşit plan, ancak ölçüleri daha öncekinden iki katı olan bir başka şekil çizilemez mi?

Köle: Evet, çizilebilir.

Sokrates: Onun alanı kaç ayak olacaktır?

Köle: Sekiz

Sokrates: Öyleyse şimdi bana onun her bir kenarının kaç ayak uzunluğunda olacağını söylemeye çalış. Şimdi şeklin kenarı iki ayak uzunluğundadır. Bunun iki misli olan şekilde kenarın uzunluğu ne olacaktır.

Köle: Tabii ki o da iki misli olacaktır Sokrates

Sokrates: Görüyor musun Menon ona hiçbir şey öğretmiyor, yalnızca soruyorum. Şimdi o sekiz ayaklı karenin kenarının uzunluğunu bildiğini düşünüyor.

Köle ile yapılan bu diyalogda görüldüğü gibi Sokrates iletişimin esaslarını ortaya çıkarma açısından yapmaya çalıştığı temellendirmesini sıradan bir insan yerine doğrudan bir köle üzerinden yapmaya çalışmaktadır. Buradaki amaç bir köleyi seçerek daha önce herhangi bir konu hakkında hiçbir eğitimden geçmemiş bir kişinin ilk aşamada mevcut haliyle herhangi bir bilgiye sahip olmadığını göstermektir. Ancak sonraki aşamada görüldüğü gibi herhangi bir matematik bilgisi veya eğitimi olmayan bir köleyle karşılıklı diyalog neticesinde kurmuş olduğu iletişim sonucunda kölenin bir matematik sorusunu çözmesini sağlanmıştır (Ebrey, 2014, s. 16). Sokrates burada şu önemli soruyu değinmektedir: Nasıl olur da kişi bilgisine sahip olmadığı konu hakkındaki bir soruyu çözebiliyor?

Sokrates’in bu konu hakkındaki cevabı iletişimin esasları açısından açık ve nettir. Ona göre aslında tüm bilgilerimiz daha önce zihnimizde zaten vardır (Bedu-Addo, 1983, s. 329-330). Bu bilgilere doğuştan sahibiz. Ancak sahip olduğumuz bu bilgileri doğrudan fark edemeyebiliriz. Çünkü bu bilgilerin anımsanmaya (Yun. anamnesis; *ἀνάμνησις*) ihtiyacı vardır (Nathan, 2022, s. 74). Sokrates buradaki anımsamayı doğrudan bireyin kendisine bırakmıyor, dışsal bir etkiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre bu etki, karşımızdaki kişiyle kurmuş olduğumuz iletişim sayesinde onun zaten sahip olduğu bilgileri çeşitli sorularla ona düşündürterek anımsamasını sağlamaktır. Sokrates bu yolla kişinin mevcut haliyle sahip olmuş olduğu bilgiyi ona doğurduğunu ileri sürmektedir. Doğurtulan şey ona göre her şeyden önce doğuştan zaten sahip olunan bilgilerin karşındaki kişi ile kurulan iletişimin aracılı bir rol oynamasıyla gün yüzüne çıkarılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Epistemoloji, Köken, Diyalog, Anımsama

Kaynakça

- Bedu-Addo, J. T(1983). Sense-Experience and Recollection in Plato's Meno, The American Journal of Philology, Vol. 104, No. 3 Autumn, p. 228-248
- Ebrey, D(2014). Meno's Paradox in Context, British Journal for the History of Philosophy, 22:1, p. 4-24
- Nathan, A. R(2022). Meno and the Slave, Antichthon, 56, p. 58–76
- Platon, (2011). Gorgias, Çev. F. Akderin, İstanbul:Say Yayınevi